

A migráció kora

URBÁN Ferenc

**(Hein de Haas – Stephen Castles – Mark J. Miller:
The age of migration. Sixth Edition, Red Globe Press, UK, 2020)**

Kevés olyan migrációval foglalkozó mű érhető el a nemzetközi könyvpiacra, amely gyakorlatilag évtizedek óta a migráció oktatásában olyan meghatározó szerepet töltene be, mint a *The age of migration*.

A könyvismertetés célja, hogy bemutassa e hiánypótló mű hatodik kiadását, és azt a változássorozatokat, amelyen az évtizedek alatt keresztülment. Azon túl, hogy a könyv jelentőségét méltatom, természetesen meg kell említeni a hiányosságait, illetve azokat a részeket is, amelyek kiegészítésre vagy korrekcióra szorulnak.

Kiemelném, hogy egy olyan műnek, amely közel három évtizeden át a migráció tudományának meghatározó kötete, valamiben nagyon jól kell teljesítenie. A könyv első megjelenése óta eltelt idő tényleg a migráció korának tekinthető társadalomtudományi szempontból, hiszen jelen korunk egyik meghatározó jelenségévé vált. Számos hasonló témájú és jellegű könyv jelent meg azóta, ennek ellenére a *The age of migration* igazi vetélytárs nélkül maradt. Jelentősége abban áll, hogy a migráció oktatásában megkerülhetetlen, jól használható nemzetközi forrássá vált.

A kötet szerzői közé olyan neves, migrációval foglalkozó kutatók tartoznak, mint Stephen Castles, aki a Sidney-i Egyetem szociológiai professzora, és az oxfordi székhelyű International Migration Institute korábbi vezetője. Fő kutatási területei közé a politikai közgazdaságtan és a migráció dinamikájának alakulása tartozik.

A könyv másik szerzője Mark J. Miller, a Delaware-i Egyetem professzora, kutatási területe az összehasonlító migrációs és menedéjogi politika, aki majdnem két évtizeden keresztül, 1983-tól 2005-ig az *International Migration Review* folyóirat főszerkesztője volt.

Az ötödik kötet megjelenése óta a könyv társszerzője Hein de Haas, jelenleg az Amszterdami Egyetem szociológiai professzora, és a migráció, valamint a társadalmi átalakulás és fejlődés kapcsolatát kutatja. Szerzői közreműködésének jelentősége elsősorban az elméleti fejezetek kidolgozottságán érződik, minden valószínűség szerint munkája nagyban hozzájárult a migráció és a fejlődés közötti fejezet megszületéséhez.

A könyv ismerői számára látható, hogy terjedelme kiadásról kiadásra nőtt, szinte mindegyik kiadás – és a 2020. évi kiadás már a hatodik – egy új fejezettel bővült. A hatodik kiadás már 15 fejezetet tartalmaz az előző kiadás tíz fejezetéhez képest. A korábbi kiadások során változott a könyv formátuma is, ez a változás azonban eltörpül a könyv terjedelmében bekövetkezett változáshoz képest.

A könyv szerkezetileg három nagyobb egységre bontható, az első részhez az első hat fejezet sorolható, amelyek a migráció elméleti és történelmi hátterét tárgyalják, a következő jól elkülöníthető egység a világ egyes régióinak migrációs jellegzetességével ismerteti meg az olvasót, ezek a hetedikről a tizedik fejezetig terjednek. A könyv harmadik nagyobb szerkezeti egysége, ami a 11. fejezetről az utolsó, 15. fejezetig terjed, a migráció hatásával és módosulásával ismerteti meg az olvasót, jellemzően a bevándorlás szemszögéből.

A könyvben tárgyalt témák jól elkülöníthetők az egyes fejezetek alapján. Az első, 1993-as kiadás tíz fejezete formálta minden későbbi kiadás struktúráját is. Ezt a szerkezeti magot bővítették ki a szerzők az egyes kiadásoknál, a második kiadásban megjelent egy fejezet, ami Ázsia és a Csendes-óceán térségének migrációját mutatja be, a harmadik kiadás a migráció ellenőrzésének kérdéskörét is tárgyalja. A negyedik kiadásban már Afrika, a Közel Kelet és Latin-Amerika migrációs jelenségeit is bemutatták a szerzők. Az ötödik kiadás regionális migrációs jelenségeit tárgyaló fejezetei jobban kidolgozottak, és természetesen néhány fejezet szerkezetét és tartalmát is átcsoportosították a szerzők.

Az ötödik kiadásban a fejezetek címei még az első kiadás címeivel azonosak voltak, a hatodik, legfrissebb kiadás esetében a szerzők azon túl, hogy kibővítették a kötetet újabb fejezetekkel, az egyes fejezeteket tartalmilag is átdolgozták. A migráció kategóriáit és elméleteit ismertető fejezetek köre bővült, ami ebben az esetben is tartalmi átstrukturálással járt együtt.

A mű egyik legnagyobb előnye a globális és világméretű térképek sokasága, amelyek a nemzetközi migrációs áramlásokat igyekeznek szemléltetni. A térképek jól ábrázolják a jelenséget, szemléletesek, de nem mutatják be elég alaposan a migráció változását. A könyvben megjelenő térképek a migráció változásának történelmi aspektusán túl bemutatják a jelenség regionális változását is Európában, Afrikában, a Közel-Keleten, Latin-Amerikában és a Csendes-óceán térségében.

Egy külön fejezet ismerteti a migráció különböző kategóriáit és fogalmait, amely véleményem szerint minden meghatározó és egyben olvasmányos-tudományos művel szemben támasztott egyik legfontosabb követelmény. Ebben a fejezetben olyan fogalmak tisztázását teszik meg a szerzők, amelyek a jelenleg is alkalmazott nemzetközi migrációs ajánlásokban is szerepelnek.

Itt ismertetik a belföldi vándorlás és a nemzetközi vándorlás közti különbséget, meghatározzák a két jelenség legfontosabb ismérveit.

Nagyon fontos, hogy bemutatják a hosszú távú, illetve a rövid távú vándorlás jellemzőit is, amelynek során hangsúlyozzák, hogy a két fogalom közti különbség meghatározásával a migrációkutatók régóta foglalkoznak, és a két jelenség közti különbségtétel elsősorban elméleti, ideológiai alapon születik meg.

Viszonylag részletesen foglalkoznak a szerzők ebben a fejezetben a származási és célország fogalmi dichotómiájával (*origin* és *destination country*), kezdve az otthon és a vendéglátó ország (*home* és *host country*) értékítélettel töltött definíciójától (a vendéglátó ország fogalma tartalmazza, hogy a tartózkodás időtartama rövid távú).

Kitérnek a küldő és fogadó ország közti különbségre is (*sending és receiving country*), amely a szerzők szerint olyan szemszögből közelíti meg a kérdést, mintha a migrációban részt vevők nem saját akaratukból cselekednének, hanem mintegy elszenvedői csak a folyamatnak.

Elfogadhatóbbnak tűnik a származási és célország kifejezések használata a szerzők számára, azért mert ez a két fogalom nemcsak országokra, hanem területekre vagy régiókra is alkalmazható.

A fogalmi kereteket tisztázó fejezetben értelmezik a migráció cél szerinti kategóriáit is a kötet szerzői, valamint kitérnek a kényszermigráció és a menedékjog fogalmainak tárgyalására is – ismertetve a klímamenekült fogalmát is.

A hatodik kiadásban a korábbi kiadásokhoz képest jelentősebb szerepet kapott a munkavállalási célú migráción túl – amelynek a nemzetközi migrációs folyamatokban kétségkívül kitüntetett szerepe van – a tanulmányi, családegyesítési célú és egyéb, az életkörülmények megváltozásával összefüggésben álló migrációs jelenség.

A kötetből hiányzik ugyanakkor a migráció és a mobilitás fogalomkörének különbségét részletesen tárgyaló rész. A migráció és a mobilitás közötti különbség tárgyalása a 2000-es években vette kezdetét, a mű ötödik kiadásában sem találunk azonban még bejegyzést a fogalmak összefoglalásánál, ami a nemzetközi mobilitásra utalna.

A legújabb kiadás viszont már tárgyalja a mobilitás és nemzetközi migráció közötti fogalmi különbséget viszonylag rövid terjedelemben, legalábbis ahhoz képest rövid terjedelemben, hogy a nemzetközi ajánlások egyre növekvő figyelmet szentelnek a mobilitásnak. A könyvből kitűnik, hogy a fogalomhasználat konzisztens az ENSZ migrációs szakértői csoportja¹ által 2020 folyamán előkészített és elfogadás alatt álló fogalommal. Ez utóbbi meghatározás akkor tekinti nemzetközi mobilitásnak a mozgást, ha az nem jár együtt a szokásos lakóhely megváltoztatásával és rövid távú, míg a kötet szerzői a lakóhely-változtatással járó mozgást tekintik mobilitásnak.

A könyv egyik legjelentősebb hiányossága, hogy magát a nemzetközi migráció definícióját is túlzottan kizáró módon adja meg, annak tárgyalása során nem érint kellő alaposan olyan új típusú migrációs mozgásokat, amelyek a migráció jelenségének megváltozásával járnak együtt, mint például a cirkuláris migráció.

The age of migration egyik további hiányossága – ha már a címben szerepel a *migration* kifejezés –, hogy a belföldi vándorlás témakörének is elenyésző figyelmet szentel, annak ellenére, hogy a belföldi vándorlások száma világszinten is sokkal több,² mint a nemzetközi vándorlásban részt vevő személyek száma. Míg a belföldi vándorok (azok a személyek, akik egy országhatáron belül változtattak lakóhelyet) száma 2019-ben 763 millió fő volt az ENSZ adatai szerint, addig a nemzetközi migrációban részt vevők száma 281 millió³ volt a 2020. évi adatok alapján. A szerzőknek érdemes volna jobban megvizsgálni, hogy milyen kapcsolat áll fenn a belföldi vándorlás és a nemzetközi migráció között.

¹ UN Expert Group on International Migration.

² UNESDOC Digital Library.

³ Migration Data Portal.

Egyik erőssége a hatodik kiadásnak, hogy a migráció és fejlődés kapcsolatát – annak ellenére, hogy erősen a célszág perspektívája jut érvényre egyébként a műben – a kibocsátó ország szemszögéből is bemutatja.

Vélhetően a kötet erősen szintetizáló jellegéből fakad, hogy az utolsó fejezetben tér ki nagyon csekély terjedelemben az irreguláris migrációra, amelynek kérdése napjaink nyugati társadalmainak közéletében kiemelt figyelmet kap, ezért mindenképpen fontos lenne, hogy részletesebben tárgyalják a szerzők.

Álláspontom szerint a szerzők nem használják megfelelően a cirkuláris migrációra vonatkozó fogalmakat. A cirkuláris migráció jelentősége és fogalmi keretének meghatározása az utóbbi két-három évben a CES (*Conference of European Statisticians* – Európai Statisztikusok Értekezlete)⁴ szakértői által is kiemelten kezelt feladat. 2013-ban hozták létre azt a munkacsoportot, amely elsőként fogalmazott meg nemzetközi ajánlásokat a cirkuláris migráció egységesen használható definíciójára, valamint kiterjedésének mérésére.⁵ A munkacsoport 2016-ban két meghatározást dolgozott ki:

Az általános definíció alapján cirkuláris migráns az a személy, aki az adott ország határát legalább háromszor átlépte egy tízéves időszakon belül, és minden alkalommal legalább 12 hónapot tartózkodott az érintett országokban (tehát az adott országban és külföldön is). A kiterjesztett definíció ettől annyiban tér el, hogy az érintett országokban való tartózkodás hosszát legalább 90 napban (3 hónapban) határozza meg.

A továbbiakban a szerzők az irreguláris migrációban részt vevő személy jellegzetességei alapján kísérik meg az irreguláris migráció jelenségét meghatározni: a menedékkérők is az irreguláris migránsok közé sorolják, noha elképzelhető olyan eset is, amikor reguláris módon érkező migráns nyújt be menedékkérelmet.

Ezen a ponton emelhető ki a kötet egyik előnye, mégpedig az, hogy tárgyalja a menedékkérők kérdését, de mivel elsősorban egy, a reguláris migráció jelenségét bemutató műről van szó, ezért nem várható el, hogy részletesebben tegye ezt, és ez egyben az egyik hiányossága is a könyvnek. A menedékkérők migrációja egyes régiós jelenségekhez lett kapcsolva, és kevésbé a jelenség fogalmi háttere van előtérben.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Migration Data Portal: *International migrant stocks*. Online: <https://migrationdataportal.org/themes/international-migrant-stocks>

UNECE: *Conference of European Statisticians (CES)*. Online: <https://unece.org/statistics/ces>

UNECE: *Defining and measuring circular migration*. New York – Geneva, 2016. Online: https://unece.org/fileadmin/DAM/stats/publications/2016/ECECESSTAT20165_E.pdf

UN Expert Group on Migration Statistics. Online: <https://unstats.un.org/unsd/demographic-social/migration-expert-group/>

UNESDOC Digital Library: *Global education monitoring report, 2019: Migration, displacement and education: building bridges, not walls*. 2018. Online: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000265866.page=33>

⁴ UNECE: *Conference of European Statisticians (CES)*.

⁵ UNECE: *Defining and measuring circular migration*. New York – Geneva, 2016.